OTILIA URS

TREI CRIPTOGRAME DESCIFRATE*

În scrierea veche, exista practica redării unor texte în criptograme, scrierea criptată pătrunzând în scrierea chirilică românească din paleografia slavă, iar originea ei pleacă din paleografia greacă. Denumirea de *criptografie* vine din limba greacă de la cuvântul *kriptos*, care înseamnă 'ascuns', şi de la *graphos*, care înseamnă 'scriere', ea având, aşadar, sensul de 'scriere ascunsă', secretă. Prin urmare, criptogramele sunt texte cărora, pentru a fi citite şi înţelese, trebuie să li se cunoască sistemul de decriptare, ascuns dincolo de semnele alfabetice sau analfabetice cu care sunt scrise (Vârtosu 1966; 1968, p. 163–165).

Scrierea criptată româno-chirilică era des întrebuinţată, în special de către cei iniţiaţi, ca o manifestare de breaslă, dar şi în interes personal, în scopul de a transmite un mesaj pe care numai destinatarul să îl poată înţelege. Ea se practica, de obicei, în cadrul unor texte relativ scurte, sub forma cea mai răspândită a însemnărilor pe cărţi şi manuscrise, dar se întâlneşte şi în textul actelor româno-slave şi româneşti, în actele de drept privat, precum şi în inscripţii, mai ales în inscripţii zugrăvite şi în grafite (Vârtosu 1968, *loc. cit*.).

Scrierea ascunsă se întâlneşte în toate paleografiile, pentru realizarea ei fiind folosite diferite sisteme de criptare. Printre multiplele procedee de criptare se numără criptogramele realizate *prin semne alfabetice substituite*, adică prin slovele alfabetului chirilic, cărora li se atribuie, pentru circumstanţă, alte valori decât cele comune, proprii. Un astfel de procedeu, numit *scriere în filtă*, în cazul scribilor din Ţara Românească, sau *scriere în hiltă* pentru scribii din Moldova (Vârtosu 1968, *loc. cit*.; Mareş 1994, 2007, p. 173–179), se întâlneşte şi în câteva criptograme identificate în Fondul de carte românească veche din Biblioteca Academiei Române, filiala din Cluj-Napoca.

Asemenea criptograme au fost identificate în două cărţi, una în *Noul Testament* (1703), cota CRV 192, iar cealaltă în *Îndreptarea legii* (1652), cota CRV 207, ambele tipărituri fiind realizate în Ţara Românească, prima la Bucureşti, cea de-a doua la Târgovişte, şi care au circulat, după cum se deduce din însemnări, în Ţara Românească, dar şi în Ardeal. Cele două criptograme se prezintă sub forma a două însemnări olografe, pe marginea textului tipărit, iar conţinutul lor se referă la proprietarii cărţilor respective.

Importanţa pe care o prezintă aceste însemnări constă în faptul că, pentru realizarea lor, se foloseşte scrierea criptată, dar mai ales pentru că aceasta este, totodată, descifrată alături, ca în cazul criptogramei din *Noul Testament*.

* Acest studiu este finanţat din grantul Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice, CNCS-UEFISCDI, cod proiect: PN-II-ID-PCE-2011-3-0314./This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS–UEFISCDI, project number PN-II-ID-PCE-2011-3-0314.

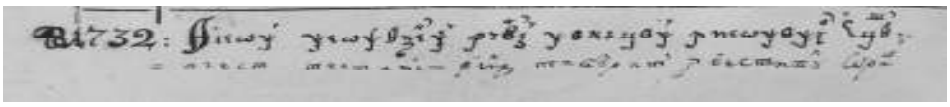
DACOROMANIA, serie nouă, XX, 2015, nr. 1, Cluj-Napoca, p. 76–82

BDD-A20086 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:09:47 UTC)

Criptograma din *Îndreptarea legii* nu este descifrată marginal, dar, întrucât procedeul de criptare este identic cu cel utilizat în însemnarea din *Noul Testament*, descifrarea acesteia nu a fost dificilă.

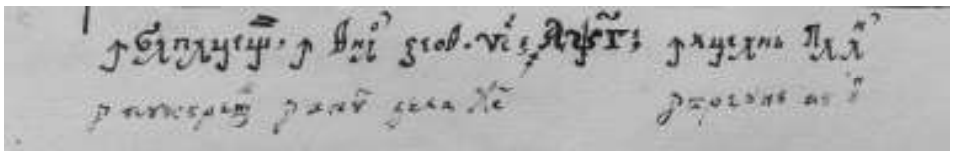
Criptograma din *Noul Testament* se întinde pe f. 101^{v}–109^{v}, după cum urmează:

F.101^{v}:

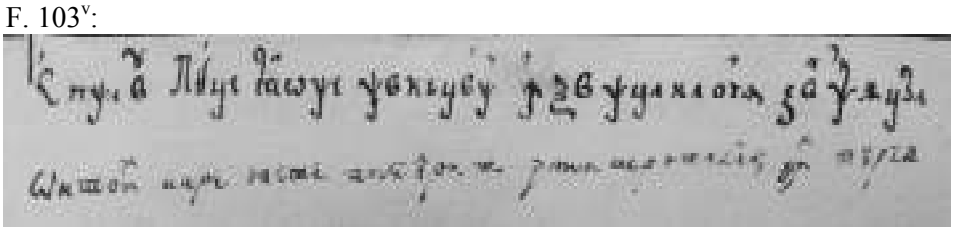
1732: θiewѱ ѱewѱθ҃enѱ фчвнsѱвкьцвѱ ↓ иewѱвѱхо сцθш
Ачестстестамент фiинд типърит ↓ веститѫл ωраш
Acest Testament, fiind tipărit în vestitul oraş

F. 102^{v}:

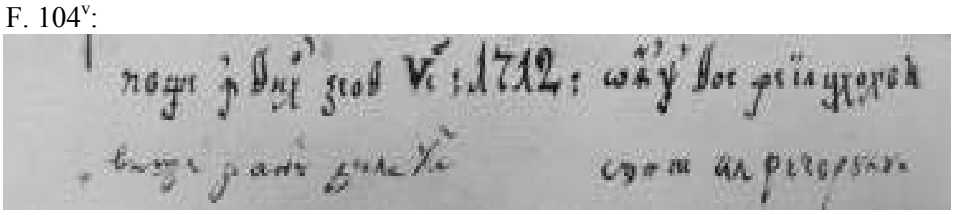
↓ Бхпхцецiі, ↓ θнхо sе оθ **Ѵс.ѦѰг ↓**кцехнь пх хн
↓ Бѫкѫрецiі ↓ анѫлде ла хс. **↓**прeѫнь кѫѫн
în Bucureşti, în anul de la Hristos 1703, împreună cu un

F. 103^{v}:

Спѱлвѫ пθце **ѩwѱе ѱвкьцвѱ ↓ ҃**вѱцлклочѧ **sвн Тжцzл**
Wктоих карегастетипърит ↓ митрополіѧ дин търго
Octoih, care iaste tipărit în mitropolia din Târgo-

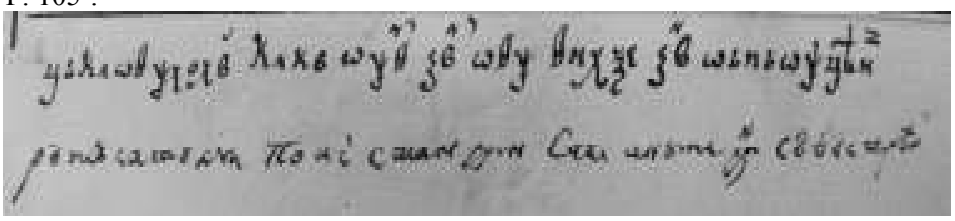
F. 104^{v}:

ивцie ↓ θнхо **sе** оθ **Ѵс.**1712**wжнѱ** θое **феїлцхохв**
вицie ↓ анѫл де ла хс. **сжнт але фечорѫлѫи**
-vişte în anul de la Hristos, sânt ale feciorului

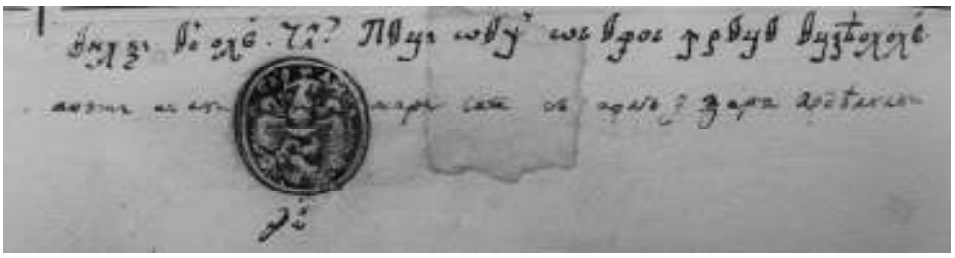
BDD-A20086 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:09:47 UTC)

F. 105^{v}:

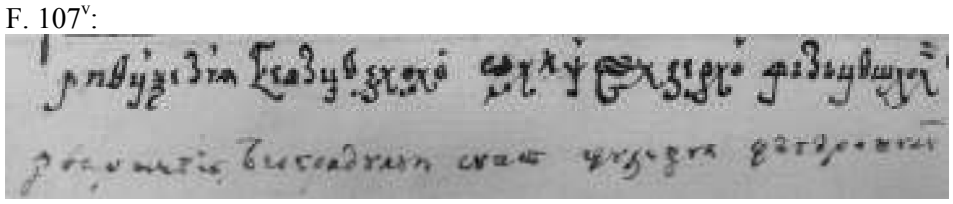
цькλωθψχοχвкλквшψθнзвн шθψ θнхѯє звн шьиьшψцѣні
ръпосатѫлѫи попі Стан дин сат анѫме дин Съвъстрѣні
răposatului popii Stan din sat, anume din Săvăstreani,

F. 106^{v}:

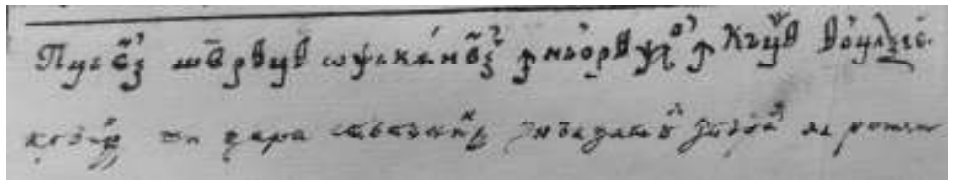
θнхѯє θо охвЧлн пθцє шθψ шь θфоь ↓ Рθцθ θцзѣοχοχв
анѫме ал лѫи Iшн каресат съ афлъ ↓ ЦараЙрдѣлѫлѫи
anume al lui Ion, care sat să află în Ţara Ardealului,

F. 107^{v}:

↓ иθцѯєχчѧ Бεοχцθзхοχвшχкψжχзєрхο фьχьцθшχοχі
↓ вармегиѧ Белградѫлѫи сѫпт жѫдецѫл фъгърашѫлѫи
în varmeghiia Belgradului supt judeţul Făgăraşului,

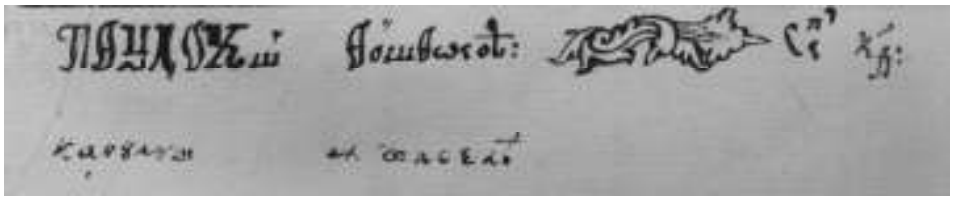
F.108^{v}:

пцьвнзшврθцθ шψькжнвнз↓ньорθψхο ↓кьцθψ θо Цлѯєв
кръинд ши цара стъпжнинд ↓нълцатѫл↓пърат алРомеи
crăind şi ţara stăpânind înălţatul împărat al Romei,

BDD-A20086 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:09:47 UTC)

F. 109[v]:

пθцлоχшθо шθωєоѣ. Сєп. кД҃
Карѵлѵшалшаселѣ.
Caroluş al şaselea. Sep. 24.

După cum se poate observa, datorită combinaţiei literelor, textul criptogramei pare imposibil de citit, de pronunţat, la prima vedere.

La o dată ulterioară, fără să putem stabili care este aceasta, un cititor care cunoştea acest mod de criptare a redat scrierea decriptată, prezenţa textului descifrat, imediat sub cel criptat, permiţându-ne să stabilim substituirea valorii literelor întrebuinţate pentru scrierea criptată.

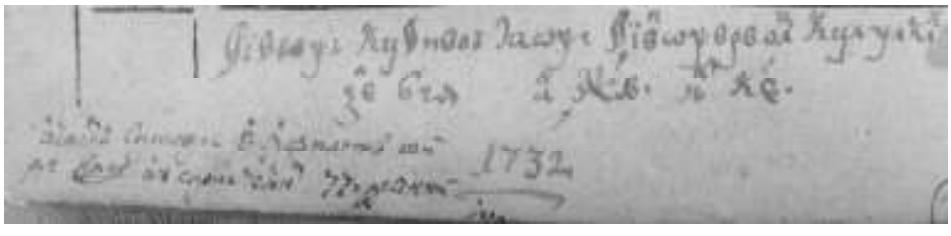
Se poate constata, astfel, că unele litere şi-au păstrat valoarea, în timp ce altele au dobândit o altă valoare.

Cele care şi-au păstrat valoarea sunt: **є** = **є**; **Б** = **Б**; **ф** = **ф**; **н** = **н**; **ѧ** = **ѧ**; **ш** = **ш**; **щ** = **щ**; **ѣ** = **ѣ**; **ѫ** = **ѫ**; **ѫ** = **ѫ**; **ъ, ь** = **ъ**; **ж** = **ж**; **с** = **с**; **ж** = **ж**. Literele care primesc alte valori sunt: **θ** = **д**; **і, ї** = **ч**; **ч** = **и**; **в** = **и**; **и** = **в**; **ѡ** = **с**; **с** = **ѡ**; **о** = **л**; **л** = **о**; **к** = **п**; **п** = **к**; **ц** = **р**; **р** = **ц**; **ѱ** = **т**; **ѯ** = **м**; **ѕ** = **д**; **χ** = **ѳ**; **ҙ** = **г**; **ѵ** = **χ**. În categoria literelor care primesc altă valoare se poate vedea că majoritatea dintre ele se substituie reciproc: **ѡ** = **с**, dar şi **с** = **ѡ**; **в** = **и**, dar şi **и** = **в**; **к** = **п**, dar şi **п** = **к**; **ц** = **р**, dar şi **р** = **ц** ş. a. m. d. Într-un singur caz s-a întâlnit o literă care să aibă două valori, şi anume **с** = **ѡ**, dar şi **с** = **с**.

Dintre literele alfabetului chirilic nu sunt întrebuinţate în textul criptogramei **ѧ, ѳ, т** şi **ѫ**. Orientându-ne după valorile pe care le-au primit literele întrebuinţate, acestea pot avea una sau două valori, pot reprezenta aceeaşi valoare sau se pot substitui reciproc cu o altă literă.

După cum spuneam, criptograma din *Îndreptarea legii* nu este descifrată, dar, folosind sistemul de decriptare aplicat la cea din *Noul Testament*, ea poate fi decodată. Această criptogramă are următoarea configuraţie:

P. 336

θїθѡѱъкцθивоь ѫѡѱєθївнѡѱврволц кцлѱлклк
ѕвнБеѧ, ан ѧѵлв, юли кє.

BDD-A20086 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:09:47 UTC)

1732.

Ачастъ скрисореєл филтъ ши
декднє (!) ав скриссднт 77 деанни*18<09>*.

Criptograma din această tipăritură este urmată de precizarea *Această scrisoare e în filtă şi de când au scris sânt 77 de ani, 18<09>*. Prin urmare, aici avem confirmat faptul că precizarea este notată ulterior, intervalul de timp dintre cele două texte fiind de 77 de ani.

Prin substituirea literelor după modelul criptogramei din *Noul Testament* textul acesteia este următorul:

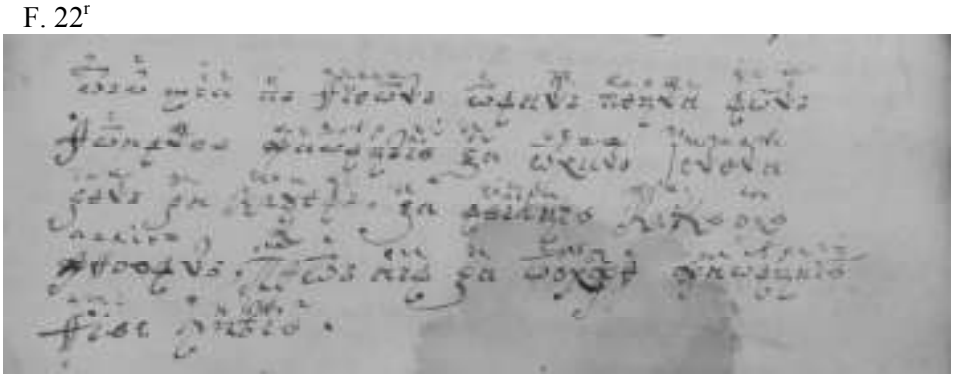
Ачастъ правилъ тастеачинстицилорпротопоп
дин Беѫ, ан ѧ҃ѱлв, юли кє.
Această Pravilă este a cinstiților (!) protopop
din Beia[1], an 1732, iuli, 25.

Comparând sistemul de criptare a celor două criptograme, se observă că modul de realizare este identic, iar descifrarea textului din *Îndreptarea legii* a fost posibilă datorită identificării textului descifrat din *Noul Testament*. Fără acesta, textul din *Îndreptarea legii* putea să rămână o enigmă, probabil, greu de descifrat.

La cele două criptograme prezentate mai sus adăugăm încă o criptogramă identificată în manuscrisul românesc, cota ms. rom. 110, cu titlul *Miscelaneu*, păstrat tot la Biblioteca Academiei Române din Cluj-Napoca.

Asemenea criptogramei din *Noul Testament*, prezentată mai sus, criptograma din acest *Miscelaneu* este descifrată, dar numai parțial, ceea ce face ca decriptarea acesteia să fie mult facilitată. Textul se prezintă în felul următor:

F. 22[r]

ѡъ ѡъ цичпъ θїθѡѱъѡфнѱъ пθцѱнфѡѱъ
θ ѡнфѵєвжнѡфцѣївѕнѡχкѱъ їєѱθѱн

[1] Se află în județul Braşov.

BDD-A20086 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:09:47 UTC)

ѕθѱъ ѕнклѯѣфъ ѕнфвїлцчвклквоχв
жθовфѱъ пθѡънчфѕнѡоχжБθ жнѡфцнїв
θївєѧиѣїв.

Aplicând, la descifrarea parțială, sistemul de decriptare practicat în cele două criptograme prezentate anterior, textul criptat din *Miscelaneu* se transcrie astfel:

Să să ştie că această sf<â>ntă carte iaste
a sf<i>ntei besearecii de Suptcetate
dată de pomeană de ficiorii popii lui
Balint ca să fie de slujba bisericii
aceie în veaci.

Față de echivalențele literelor prezentate mai sus, în cea de a treia criptogramă se întâlnesc câteva diferențe, şi anume: **є** = **н**; **ф** = **ф**, **н**, **є**,**ѣ**,**а**; **н** = **ф**; **ѣ** = **ѣ**, **є**; **ж** = **Б**; **ъ** = **ъ**, **є** şi fără valoare; **ь** = fără valoare. O altă noutate care apare în acest text criptat este inversiunea dintre literele **н** şi **ф**, care îşi schimbă reciproc poziția în două contexte. Este vorba de cuvintele **ѡнфѵ̑єв** = *sf<i>ntei* şi **нчф** = *fie*.

În privința datei la care au fost scrise aceste criptograme, cea din *Noul Testament* este datată 1732, cea din *Îndreptarea legii* tot 1732, iar cea din *Miscelaneu* este nedatată.

Faptul că aceste trei criptograme din *Noul Testament* (1703)*, Îndreptarea legii* (1652) şi din *Miscelaneu* (ms. rom. 110) sunt descifrate face ca modul de realizare a acestui sistem de scriere ascunsă să fie mai bine cunoscut şi să poată contribui la descifrarea altor criptograme încă necunoscute sau nedecriptate. Criptogramele prezentate se alătură celorlalte texte criptate cunoscute datorită preocupărilor de criptografie din spațiul filologic românesc ale cercetătorilor vechilor noastre texte (Grigoraş 1925; Ruzicka 1927, p. 237; Literat 1936, p. 185–189; Zane 1957, p. 289–299; Elian 1957, p. 181–190; Pava 1960, p. 507–517; Brătulescu 1965, p. 568–586; Vârtosu 1966 (vezi şi Brătulescu 1967); Vârtosu 1968, p. 163–165; Mareş 2007, 2014), precum şi corpusului național de criptograme pe care Emil Vârtosu intenționa să-l realizeze.

BIBLIOGRAFIE

Brătulescu 1965 = V. Brătulescu, *Inițiale şi monograme legate de semnul crucii*, în „Mitropolia Olteniei”, XVII, 1965, nr. 7–8, p. 568–586.

Brătulescu 1967 = Victor Brătulescu, în „Glasul Bisericii”, XXVI, 1967, nr. 1–2, p. 183–184 [adăugiri şi îndreptări la Vârtosu 1966].

DR = „Dacoromania”. Buletinul Muzeului Limbii Române, Cluj, I–XI, 1921–1948; serie nouă, I, 1994 şi urm.

Elian 1957 = Al. Elian, *Primul manual de caligrafie chirilică românească*, în *Prima sesiune ştiințifică de bibliografie şi documentare, Bucureşti, 15–16 decembrie 1955. Comunicări şi discuții*, Bucureşti, 1957, p. 181–190.

BDD-A20086 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:09:47 UTC)

Grigoraş 1924 = Em. C. Grigoraş, *Criptografia şi istoria românească*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1924.
Literat 1936 = V. Literat, *Criptograme în cărţi din Ţara Oltului*, în DR, VIII, 1936, p. 185–189.
LR = „Limba română”, Bucureşti, I, 1952 şi urm.
Mareş 1994 = Al. Mareş, *Din vechea terminologie criptografică românească:* ***filtă (hiltă)*** *„denumire a cheii greceşti, scriere ascunsă” (?)*, în LR, XVIII, 1994, nr. 3–4, p. 125–134.
Mareş 2007 = Al. Mareş, *Scrierea tainică la români*, Bucureşti, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, 2007.
Mareş 2014 = Al. Mareş, *Mărunţişuri criptografice*, în DR, serie nouă, XIX, 2014, nr. 1, p. 60–67.
Pava 1960 = R. Pava, *Criptogramele din „Însemnări de taină” ale lui Constantin-Vodă Brâncoveanu*, în „Studii şi materiale de istorie medie”, IV, 1960, p. 507–517.
Ruzicka 1927 = Leon Ruzicka, *Cifrul lui Şerban Cantacuzino*, în „Revista Arhivelor”, 1927–1929, nr. 4, p. 237.
Vârtosu 1966 = Emil Vârtosu, *Din criptografia românească*, în „Studii teologice”, XVIII, 1966, nr. 5–6, p. 261–317;
Vârtosu 1968 = Emil Vârtosu, *Paleografia româno-chirilică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968.
Zane 1957 = Elena G. Zane, *Criptografia în corespondenţa revoluţionarilor români de la 1848. Contribuţii la istoria scrisului la noi*, în „Studii şi cercetări de bibliografie”, II, 1957, p. 289–299.

THREE DECODED CRYPTOGRAMS

(*Abstract*)

The article brings forward three decoded cryptograms that were found in three old Romanian books, at the Library of the Romanian Academy in Cluj-Napoca. The encoded texts are written in Romanian with a Cyrillic alphabet and are small in size. The importance of these three cryptograms, presented in the form of three notes, lies in the fact that they actually present an encoded text, but especially in the fact that this encoded writing has been decoded. Thus, deciphering encrypted texts marks a contribution to the encryption mode by substituting the value of some letters with others, so that their reading becomes accessible only to those who know this encoding system.

Cuvinte-cheie: *carte românească veche, criptografie, însemnări, Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj*.
Keywords: *Old Romanian Book*, *cryptography, book notes, The Library of the Romanian Academy in Cluj*.

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu”
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviţă, 21
adelaelai@yahoo.com

BDD-A20086 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-21 05:09:47 UTC)